

A PALÁSTHYAK

2010. MÁJUS

Megjelenik minden év májusában

10. szám

TÍZ ÉV HORDALÉKA

Kedves Olvasó! Immár tizedik alkalommal jelentkezünk lapunkkal. Szolid ünneplésre készülünk. Kicsit nosztalgikus hangulatban kívánjuk megvonni egy évtized mérlegét.

A családi összetartozás ösztönzése újságunk egyik fontos missziója volt mindig. Ez az összetartozás kapaszkodó volt a mindennapok gondjához, tartást adott a nehéz időkben, erőt adott a boldoguláshoz, az élethez. Gyakran foglalkoztunk a Palásthyak történetével. Ez a történet formált belőlünk közösséget, emberi mélysgű családot. Írásainkban tovább örökítettük Palást község és a felvidéki magyarság törtékeit. Tudtuk, hogy ezeknek az elvárásoknak csak akkor felelünk meg, ha szorgalmas kutatómunkával végezzük ezt a feladatot. Beszámoltunk a nevezetesebb családi eseményekről, születésről, házasságkötésről, elhalálózásról.

Tudósítottunk a Palásthyak összejöveteléről, amely minden év májusának utolsó vasárnapján a máriabesnyői kegytemplom kertjében van. Bár voltak időszakok, amikor ezek a találkozások kissé elhomályosultak, de az utóbbi másfél évtizedben sikerült újraéleszteni és rendszeressé tenni ezeket az összejöveteleket. Közös múltunk is arra kötelez bennünket, hogy a máriabesnyői randevú meghittségét, élményeinek fényét ne hagyjuk kihunyni.

Lapunk 12 oldalon lát napvilágot minden év május utolsó vasárnapján. A gyarapodó oldalszámot az első szám négy oldalától a mai megjelenésig a Palásthy család áldozatkészsége és lelkesedése tette lehetővé. Egyre többen járulnak hozzá cikkek-

kel, tanulmányokkal, képekkel, de a sokszorosításban való részvétellel is a lap megjelenéséhez.

Reméljük, hogy újságunk az elkövetkező években is minden családtagnak és hozzátartozóinak, valamint a család iránt érdeklődőknek is élvezetes és érdekes olvasmányt fog nyújtani.

PAG

BELŐLED LETTÜNK MI... CSALÁDOM TÖRTÉNETE

Nagymamám *Palásthy Teréz*, aki 1903. március 12-én született Hatvanban, épp idén száz éve, hogy elkezdte az Állami Elemi Népiskolát. Öt évet végzett el belőle. Nagy szeretettel őrzöm értesítő könyvecskéjét, amely első és utolsó oldalán „Szükséges tudnivalók” címmel, tanácsokat ad az élethez. Óv a dohányzástól, a szeszesital fogyasztásától, hisz az ezekről kialakuló betegségek miatt a gyerek nem halad a tanulásban. Testileg elcsenevésszedik, erőtlen, munkára képtelen lesz. Az elgyengült szervezet hajlamosabb a tüdővészre. Tanácsot ad a környezet tisztán tartására, a friss levegő fontosságára.

Idézem: „Tüdönket úgy felfrissíti a tiszta levegő, mint szomjúságtól tikkadt testünket a tiszta víz”. Majd így folytatódik: „A legszegényebb ember is táplálkozhatik jól, ha egyszerű eledelét időben, rendszeren elkészítve fogyasztja el. Ezért tanuljanak meg a lányok jól főzni. Továbbá, aki szeszesitalra költi pénzét, annak nem telik jó táplálékra. Aki nem ura akaratának és rákap az ivásra, úgy jár, mint tolvaj a lopással. Az is először csak tút lop, később elviszi az ökröt is. Tönkreteszi családját,

környezetét, elvész a becsülete és koldusbotra jut.”

Befejezésül „csak józan és erkölcsös élet teszi boldoggá az embert, csak épelméjű és munkabíró polgárok teszik boldoggá a hazát”.

Tizenkettedik évében járt Nagymám, amikor iskoláját befejezte. Elbeszélései alapján nagyon sokat segített „apának”. Jobbkeze volt a bor eladásában, a szőlőben, azt szerette legjobban, ha ő segít a szövőszéknél is.

*Imre István*hoz, nagyapámhoz húsz éves korában ment feleségül. Ezután Gödöllőre költöztek. Nagyapa vasúti tisztviselő volt és a még ma is álló HÉV végállomás épületében laktak. Két gyermekük itt született: édesapám, *Imre Károly* (1924), és nagynéném, *Mária* (1930).

Az 1933. évi Cserkész Világtalálkozót (dzsembori) Gödöllőn rendezték. Ez nagy esemény volt az ország és családjunk életében is. Nagyapa mint állomásfőnök, hibátlanul bonyolította le a nagy utasforgalmat. Édesapám mint kisiskolás, a szeretett *Kren* tanító néni vezényletével verset mondott és részt vett az eseményeken.

1935-ben Kisújszállásra költözött a család, ahol nagyapa rokonsága, szülei éltek. Nagyon szép körverandás, polgári ízléssel berendezett házat építettek. Nagyapa nyugdíjazása után csak a méhészetnek élt.

Dédnagyapám, *Imre Márton*, kun volt, édesapámnak gyakran elmondta a „Kun Miatyánkot” és hordta a híres kun süveget, sokat mesélt kis unokájának.

Édesapám a gimnázium után géplakatos tanonc lett egy évig, hogy felvételt nyerjen a Szegedi Felsőipar Iskolába. 1939-től 1942-ig volt az iskola tanulója. Diákévei alatt hobbija és jövedelemforrása a fényképezés volt. Maga hívta elő képeit. Egyik fotójával díjat nyert, amelynek jutalma pénz és

egy festmény volt. A díjazott fotó ma is megvan. Végbizonyítványát 1942. június 24-én megkapta és július 13-án a Magyar Királyi Tengerészeti Hivatalnál helyezkedett el, géptiszt jelölt asszisztensként. Szeptemberben a „Tisza” tengerjáró hajóval behajóztak a Fekete tengerre, ahonnan 1943. április 28-án érkeztek meg. Ezután a „Budapest” tengerjárón teljesített szolgálatot, mint másod-géptiszt. 1944 októberében a „Szt. Flórián” hajón fejezte be tengerész pályafutását.

1946-ig könyvterjesztőknek és kiadók-nak ügynökösködött. Fizetés helyett közel ezer kötet könyvet kapott, amelyből megalapította „RE-OLY” kölcsön könyvtárát. Majd ugyanekkor az „ÖTLET” kereskedelmi vállalat fióküzletét is vezette Kisújszálláson.

*Holló Erzsébet*t (édesanyámmal) 1947-ben ismerkedett meg, majd egy év múlva összeházasodtak és 1949-ben *Palkó* bátyám, 1951-ben én (*Kata*), és 1955-ben *Tibor* öcsém is itt születünk meg.

Édesapám 1952-től foglalkozott békahalászat-

A díjnyertes fotó

tal. Egyszerű az elkezdés indoka: nem volt hús! Heti 25-35 dkg-os húsadagért sorba kellett állni (ezt nem neki találták ki). Fogott békát és a békacomb volt az a hús (nagyon finom), amit senki nem irigyelt és fekete vágásért sem jelentették fel. Ekkor kezdett a MAVAD részére élő békát szállítani, mely komoly valutabevételi forrás volt a cég számára. A Nagykunságban ősi mesterség a pákász-, csikász-, békász- és halász mesterség. (A mai Gyalpár legelő tónak van feltüntetve a régi térképeken.) Dédnagyapám mesélte, hogy a református templom építési engedélyének kieszközléséért az okos kunok békával és csikkal megrakodva utaztak Bécsbe, lekötve magukat a további szállításra (ezt már pénzért), csak így kaptak engedélyt a templom építésére.

1956 októberében részt vett a forradalomban, a „népi demokratikus” államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétele miatt tizenkét év börtönbüntetésre ítélték. 1961. április elsőjén egyéni kegyelemmel szabadult.

Apám börtönevei alatt én és öcsém is sokat voltunk Hatvanban Nagymamánál,

aki férje halála után visszaköltözött oda. Ekkor ismertem meg az Ő rokonait, testvéreket, akik gyermekkoromban a felnőttek csodavilágát jelentették.

Budapest, 2010. március hava

Imre Kata

Kónya Péter:
AZ EPERJESI VÉRTÖRVÉNYSZÉK
Eperjes-Budapest, 1994

„Az utolsó nagy eseményt, ami az eperjesi vértörvényszéket idézi fel, a város 1930-ban élte meg. Ez Caraffa négy áldozatának újratemetése volt. Olyan temetés, amit a véletlenek különös játéka miatt csak kétszázhárom év múlva lehetett megvalósítani. De ne siessünk előre, hanem térjünk vissza néhány percre a XVII. század utolsó harmadába, abba a tragikus 1687-es évbe.

Mint már tudjuk, nyáron és ősszel Caraffa tábornok nagy pénzekért megengedte néhány kivégzett testének elhantolását. De a Felső-kapu előtt ott maradtak felagatva több szerencsétlen felnagyelt testi maradványai. Köztük voltak Radvánszky György, Keczer András, Bertók János és Palásthy Gábor megbecstelenített tetemei is. Szinyei Merse Miklósné Keczer Klára, a kivégzett nővére és Radvánszky György János fia hiába igyekeztek megszerezni és emberségesen eltemetni legközelebbi hozzátartozóik földi maradványait. Ezért életük és vagyonuk kockáztatásával úgy döntöttek, hogy titokban megszerzik a maradványokat Bertók János és Palásthy Gábor maradványaival együtt, mivelhogy egy helyen voltak kiagatva. 1687 egy szeptemberi vagy októberi éjjelén Radvánszky János és Szinyeiné Keczer Klára három hű alattvalójával lekasztották apjuk felnagyelt tetemét, valamint további két kivégzett maradványait, és Szinyére vitték, amelynek temploma akkoriban evangélikus volt. Ott közben Szinyei Klára a templom tornya mellett egy gödröt ásott, ahová őket ideiglenes koporsókban elhantolták. (Radvánszky Györgyöt feje nélkül, ezt fia a családi sírboltba vitte Radványba.) II. Rákóczi Ferenc felkelésé-

nek leverése után Szinyén elvették az evangélikusok templomát, és az egész dolgot ezért titokban kellett tartani. A főszerplők halála után az eset feledésbe merült, egyedül Rezik kéziratában maradt fenn erről említés. Mindez valószínűleg feledésben maradt volna, ha a csehszlovák kormány 1929-ben nem döntött volna úgy, hogy a szinyei templomot mint Sáros megye egyik legértékesebb reneszánsz műemlékét fel kell újítani. A munkálatok alatt 1930-ban a munkások a templom tornya alatt néhány emberi csontváz maradványára akadtak. Dobránsky János, helyi plébános, aki jól ismerte Rezik művét, felhívta a leletre Gallay Vladimir járási főnök figyelmét. Ő ezt a városi á.h. evangélikus esperesség inspektorával közölte. Még meg kellett állapítani, hogy a megtalált csontvázak valóban Caraffa áldozatai közé tartoznak-e. Ezt a feladatot az eperjesi evangélikus gimnázium igazgatója, Gömör János oldotta meg, aki bebizonyította, hogy az eperjesi vértörvényszék időszakában a templom a lutheránusoké volt, és Rezik kézírata alapján arra a következtetésre jutott, hogy a meglett csontvázak minden valószínűséggel Keczer Andrásé, Radvánszky Györgyé, Bertók Jánosé és Palásthy Gáboré.

1930. szeptember 21-én Szinyére bizottság ment ebben az összeállításban: Flórián Károly egyházmegyei felügyelő, Hajdú Gyula esperes, Gallay Vladimir felügyelő, Pogány Gusztáv alesperes, Fábry Viktor eperjesi lelkész és Gömör János, valamint hivatalos tanúk, és megkezdték a toronynál az ásatásokat. Körülbelül egy méter mélységben két tölgyfa koporsóra akadtak. A kisebbikben két koponya és pár csontváz volt, a nagyobbikban egy koponya és négy csont nem összefüggő elrendezésben. Bárkány mérnök a leleteket gondosan megtisztította és összeillesztette. Dr. Austerlitz volt egyetemi patológiai adjunktus véleménye alapján a bizottság megállapította, hogy a koporsókban négy személy törzse és végtagjai, valamint három személy koponyája látható, akik több mint kétszáz évvel ezelőtt voltak eltemetve.

Tehát valóban Keczer András, Radvánszky György, Berók János és Palásthy Gábor maradványairól volt szó, a koponya nélküli csontváz Radvánszkyé volt.

Mindkét (magyar és szlovák) evangélikus gyülekezet saját templomában akarta őket eltemetni. Az ünnepélyes újratemetési aktus dátuma 1930. szeptember 17-re volt megállapítva.

1930. szeptember 17-én Eperjes nagyon szép őszi napra ébredt. A kora reggeli időpontban rendőrök felügyeletével körülbelül ötezer ember gyűlt össze az evangélikus gimnázium előtt, köztük 160 pappal és három püspökkel. Az ünnepély lefolyásával és résztvevőinek számával is sokakat Thököly Imre 1906-os késmárki újratemetésére emlékeztetett. Tíz óra körül a tömeg elindult a gimnáziumtól az evangélikus templom felé. Az élen a kollégium pedellusa lépkedett fekete lobogóval és az eperjesi középiskolák diákjaival. Utánuk négy fekete csődör által vont halottas kocsit vitte a koszorúkat. A Caraffa áldozatainak szarkofágban levő maradványait vivő kocsit négy fekete ló húzta, és közöttük mentek az evangélikus és a református papok. Utána lépkedett két püspök, dr. Fajnor István, Cobrda Vladimir és a szeniorátus felügyelői. Ezután következtek az áldozatok utódai és azoknak a véget nem érő sorai, akik részt vettek a kegyeleti aktuson. A temetkezési kocsit Fábry Viktor, Hajdú Gyula és Berg Géza papok kísérték. A kíséret megállt a kollégium épülete előtt, egy részük a koporsóval bement a templomba. A temetési istentisztelet három nyelven folyt: Hajdú Gyula esperes szlovákul, Berg Géza bártfai lelkész németül, és Fábry Viktor eperjesi lelkész magyarul értékelték a vértörvényszék áldozatainak jelentőségét. Ezután Balogh Elemér református püspök és a cseh kelyhesek papja, Sebesta VI.J. beszéde következett. Végül dr. Fajnor István egyetemes püspök megáldotta az áldozatok maradványait, melyeket két helyi felügyelő vett át: Toperczer Géza magyar és Gallay Vladimir szlovák részről. Befejezésül a kollégium előtt összegyűlt népnél mondott beszédében Hajdú

Gyula méltatta a Caraffa-vérengzés áldozatainak érdemeit, a csarnokban összegyűltek pedig Hallát J. gömői püspök szónoklatát hallgatták meg. Az eperjesi mészárlások négy áldozatának csontmaradványai azután az evangélikus Szentháromság templom sírboltjában lettek elhelyezve. A sírbolt falaira koszorúk vannak aggatva, és közöttük áll a masszív rézkoporsó ezzel a felirattal:

„Hic requiescunt
Andreas Keczer, Georgius Radvanszky,
Gabriel Palasthy, Joannes Bertok,
Qui Jussu anno MDCLXXXVII supplicio
affecti. Pro Deo et libertate mortui sunt.
Nam mortui estis et vita vestra abscondita est.
Cum Christo in Deo. Coloss III.3”

A felirat közli, hogy itt pihennek Keczer András, Radvanszky György, Palásthy Gábor és Bertók János, akik az Istenért és szabadságért haltak meg, Caraffa parancsára halálra ítélve 1687-ben.

Eperjes polgárai nemzetiségükre való tekintet nélkül, és a környék egyszerű emberei is nagyszámú részvételükkel a Caraffa négy áldozatának újratemetésén világosan megmutatták, hogy még negyed évezred távlatából sem vesztek ezek az események jelentőségükből, és az eperjesi vértörvényszék vértanúi tovább élnek a nemzet emlékezetében, mint a hit és a szabadság harcosai.”

*Kónya Péter könyvének 120-122. oldalán.
A könyv részletét közreadja: Varsányi Viola*

A PALÁSTI KASTÉLY

Piacsek Lajos írása

Piacsek Lajos palásti származású tanárember, aki az 1970-es években számos tanulmányt írt szülőfalujáról, annak részeiről, úgy, hogy különösebb előtanulmányok nélkül is érteni lehessen. Az írásai végén mindig megadja a forrásmunkákat is. Következtetéseivel, feltételezéseivel lehet vitatkozni, de az kétségtelen, hogy igen alapos munkát végzett. Nagy kár, hogy ezek az értékes írások mind a mai napig nyomtatásban nem láttak napvilágot. A „palásti kastély”, mint a szerző maga is megjegyzi, egy településtörténeti tanulmány részlete, mely 1978-ban készült.

A faluban a kastély nemcsak mint épület szembetűnő, hanem helynévként is használatos. Ennek a helynek megjelölésénél nem a mindenkori tulajdonosának nevét, hanem mindig a „Kastély”-nál, -tól, -ig stb. megnevezést mondják. Itt jegyzem meg, hogy a kastély csak lakóhelye volt a Berg Miksa örökösei palásti uradalma birtokosának. A „kis báró” még csak nyaranta, de utána Mopi bárónő már az év nagy részében lakott itt. Az uradalom gyakorlati gazdasági központja a falu más részén volt.

Azt, hogy milyen is ez a kastély, csak külső szemlélőként tudom leírni, mert míg az uraság lakta, 1945 előtt, sohasem voltam benne. Annyira zárt világ volt, hogy az 1940-es évek elején Paláston megrendezett „Hont megyei Nap” ünnepi rendezvényének és népművészeti kiállításának színhelyül is csak az udvart és az azt övező kocsiszíneket nyitották meg.

Építésére csak a török kiűzése és a Rákóczi-féle magyar szabadságharc levereése után kerülhetett sor. A XVIII. század első harmadában kezdte építtetni Palásthy Ferenc, a Habsburg császár tábornoka. A kastély 1730-ra készült el. *(Forrás: Hont vármegye és Selmechánya sz. kir. város. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1906.)*

Ebben az időben, sőt már jóval előbb, Európa-szerte a korábbtól „eltérő, rendellenes barokk” stílus terjedt, ez volt divat az építészetben is. Nálunk a XVII. század elejétől a XVIII. század végéig. E stílus utolsó szakaszát copf stílusnak szokás nevezni az ekkor alkalmazott hajfonatszerű díszítvényei után (copf – hajfonat – Paláston „brekocs”). A palásti kastélynál e stílusok jegyei – ha szerény méreteken is – ismerhetők fel.

A kastély a domb tetején és déli lejtőjén épült, körülbelül 5,5-6 hektárnyi területen. A terület nagyságba beleértem az épület, udvar, kert, park területének összességét. Elülső, kerti homlokzatával a falu fő útja felé néz. A terepviszonyok miatt két, különböző szintű függőkert van előtte, s ezekről lejjebb terpeszkedik a park nagy fáival. Mindezt magas kőkerítés, és ennek

belső oldala mentén vadgesztenyefák sora zárja el a külvilágtól. De azért a Búros felől belátni, mert itt csak léckerítés van. A szögletes U alaprajzú kastély udvara az északi oldalon van közrefogva a kastély két szárnyával, a két, egymással szemben lévő nagykapuval. A kapukhoz a közút felől a garázsok (később a hintók színjei), a túlsó oldalon kívülről nyíló szerszámos kamrák egy-egy földszintes épülete csatlakozott, illetve csatlakozik. A gyöngykviccsal beszórt udvar északi részén az említett épületeket alacsony, a kilátást nem zavaró kőkerítés fogja össze. Ezen túl – az udvar és a színek-kamrák szélességében – már észak felé lejtő pázsitos kert terül el. 1950 után a parkhoz hasonlóan ide is építkeztek – sajnos. Ugyanis a park és kertépítés a barokk korban vált szokásossá. Paláston is ezek szerves részei voltak a barokk kastélynak. Ezek nélkül olyan, mint egy torzó! (Az udvarból nyílik a kastély főbejárata.)

Az egész többhektárnyi terület nagyjából trapézra hasonlít: hosszabb alapja a főút. Képzeletben e trapézt magassága mentén osszuk két egyenlő darabra. Mindez, amit eddig megismertünk, a keleti félen van. A nyugati fél Domb felőli oldalán egy hosszú, földszintes épület áll a kertész lakásával, a baromfi, illetve a parádés és a hátsólovak istállójával és udvarával. Ha erre vitt utam, tekintetem mindig a pávákat kereste. A főút mentén veteményes kert van, melynek esőztető berendezését gyermekkoromban oly sokszor megcsodáltam. Itt van az az átlagosnál nagyobb méretű kút, amely a XIX. században a veteményeskert helyén működött szeszfőzdét látta el vízzel. A trapéz nyugati felének délre lejtő közepe parkosítva van.

Most pedig ismerkedjünk meg a kastély külsejével! Ebben emlékezetemet segítik a két időpontból származó fényképek is: a kerti homlokzatról még az 1900-as évek legelejéről (*ez látható Horváth Hilda: Régvolt magyar kastélyok c. könyv 79. oldalán, Gemini Kiadó, 1998.*) és (Pécsi) Gál János gyerekkori pajtásom, most barátom 1978-as képei. Tudni kell

még azt is, hogy 1730 óta többször tatarozták, s így az eredeti stílusjegyekben csak szegényedett az épület. Ami viszont megmaradt, az eredeti.

(A most következő bekezdés rövidebb változatban, „A Palásthyak” 6. számában, 2006, Csáky Károly tollából, A megújult Palásthy-kastélyról c. cikkben már olvasható volt. A teljesség kedvéért azonban a Piacsek-féle dolgozat szövegét most itt közöljük.)

Nem hivalkodó, de azért erőt, hatalmat sugárzó felfogásban épült egyemeletesre, szárnyaival északra, az udvarra néző szögletes U alakban. Hosszúsága kb. 30 méter. (Egészen pontosan: 43,1 méter. Palásthy Lajos) Manzárdtető (tört síkú, a törésvonal alatti alsó szakasza meredekebb) fedi. 13 tengelyes, vagyis ennyi ablaka van szintenként a fő, kerti homlokzaton. A barokk stílus követelményeinek megfelelően árnyékhatások elérésére törekedtek az épület külső kiképzésénél. Ezért a falfelületek nem egysíkúak. A kerti homlokzaton a középrész (középrizalit) szintenként 3, ívelt lezárású ablakkal enyhén előreugrik. Ezen, a falkorona fölé magasodóan háromszögű oromzat látható szobrászati elemekkel díszítve. Az udvari homlokzathoz képest két, nagyon kiugró oldalrizalit van, ami a már említett U alaprajzot adja. Viszont itt a középrizalit csak nyomokban fedezhető fel, földszintjén az íves lezárású bejárattal. Minden egyéb ablak vízszintesen záródik. Az emeleti ablakok fölött a régebbi képen jól látszanak a szemöldökpárkányok. Most az újabb képeken csak a két-két legszélső ablak szemöldökpárkányja látszik jól a kert és az udvar felől egy-

aránt. Az ablakok alatti falrészén, az ún. ablakkötényen viszont téglalap alakú bemélyedés, a „tükör” látható, a régebbi képen erősen, az újabb képeken már kevésbé; mintha időközben csökkent volna a tükör mélysége. A tükör alkalmazása kimondottan (házánkban) későbarokk-copf stíluselem, amit „koraszülöttként” alkalmazhattak az 1720-as évek végén. A kerti homlokzat középizalatijának emeleti ablakai alatti tükröket ide-oda tekergő kígyóvonalak (meanderek) díszítményei töltik

ki. Ezek szintén későbarokk elemek. A déli és az északi homlokzat ablakainak állása (egymástól való távolsága) nem azonos; a két szélső távolabb van egymástól (szélesebb állású) mint a következő háromhárom. Sőt, a keleti és a nyugati oldalon már ikerablakot is látni.

Most vegyük szemügyre a háromszögletű oromzatot.

Az oromzaton különféle szobrászati elemek vannak. Belsejében a Palásthy család címere és a címert kétoldalt őrző, kifelé figyelő oroszlán látható kőből faragott domborműben. (A címert hibás: erről az alábbiakban még lesz szó.) A háromszög két szárának közepén egy-egy fekvő félkörös könyöklő, a másik kezében kerek pajzsot tartó allegorikus (jelképes) férfi szobra van. Az oromzat három csúcsán egy-egy kőváza található alul esőcseppekből kialakított gyűrűvel, felül csüngő

végű és közepen ívesen lefelé hajló kendőtekerccsekkel.

Hogy mi a címert hibája?

Nos, a címert harmadik mezejében a kardot tartó páncélos fél karja a domborművön kifelé fordul, holott befelé fordulva kellene lennie. Íme, a pontos címertleírás: „...Címert: négyelt pajzs. 1. és 4. aranyban vörös kereszttel megrakott fekete ökörfő. 2. és 3. befelé fordított kardot tartó könyöklő páncélos kar, a hajlás felett hatágu arany csillaggal és ezüst félholddal

megrakva. Két sisak. Sisakdíszek: I. pajzsbeli ökörfő. Takaró: fekete-arany. II. pajzsbeli kar. Takaró: vörösezüst.” Mellékelve van, illetve megadja a címert fekete-fehér rajzát is (*Hont vármegye... Budapest, 1906*). A Palásthy család a címert 1421-ben kapta Zsigmond királytól

(1387-1437) (*Palásthy Pál: A Palásthyak. I. kötet, XIX. old.*) A korábbi címertünk sokkal egyszerűbb volt, amelynek rajza ugyancsak látható a vármegyei monográfiában a 418. oldalon. (Monográfia: olyan könyv, mű, amely valamely szaktudomány vagy terület egésze helyet annak csak kisebb egységét nagyobb terjedelemben, részletesen tárgyalja.)

Korábban már említettem a függőkeretet. Most megint ezekről ejtek szót, jobban mondva csak a legfelsőről. Az 1978-as képek egyikén – tehát most – látni, hogy mellvértjét tömör fal alkotja, ami azonos magasságban nyúlik túl a kastély hosszán mindkét irányban. A régebbi képen nem ezt a könnyebb építészeti – de kevésbé stílszerű – megoldást látjuk. Ekkor még a mellvértet körülbelül 16, négyszög-hasáb alakú féloszlop közé épített léckerítés alkotta, ami a mozgalmasság benyomását

keltette. Az érdekes az, hogy kelet felé ez a kerítés még folytatódik, de alacsonyabb szinten. Az ide alája épített pince ajtaja is más, alacsonyabb, mint a nyugati végénél lévő. Az a véleményem, s talán nem tévedek, hogy a keleti út felőli vége *utólagos megtoldás* eredménye. Erre a tényre még visszatérek.

Az építtető Palásthy Ferenc méltán lehetett büszke az 1730-ra elkészült kastélyára. Azt fényűzőbben rendezhette be, mint ahogy a korabeli vidéki kúriák belseje kinézett. (*Piacsek Lajos állítását alátámasztja az előző számban ismertetett, későbbi időpontban kelt leltár is.*) Erre utal az, hogy – mintegy házavatásként – a vármegyei nemesség 1730-ban Paláston tartotta közgyűlését. (*Hont vármegye... stb. Budapest, 1906.*)

A szerző a kastély építésének időpontját illetően a rendelkezésre álló források alapján közli. Más források azonban az 1740-es évekre teszik a kastély építését, amit alátámasztani látszik a kápolnájának 1746-ban történt felszentelése. (Palásthy L.)

Az a terület, ahol a kastély felépült, és tartozékai helyet kaptak, az építkezés megkezdése előtt üresen állt. A birtok urának nemesi udvarháza – kúriája – a mai alsó major (uradalmi cselédlakások) és a nagy magtár által határolt területen lehetett. Itt állhatott a család egyik ősenek, Álmosnak az a kúriája, amelytől egy 1281-es oklevél emlékszik meg. Ebből kiviláglik, hogy ez a kúria a környezeténél magasabban feküdt. A birtokhatárok futásának leírásakor ugyanis megemlítik, hogy az „...a Litva folyótól... fölhúzódik Álmos kúriája körül a templommal szemben...” („...a fluvio Litava... ascendit circa curiam Almus contra eccliam...”) (*eccliam-ecclesiam Piacsek L.*) (*Palásthy Pál: A Palásthyak, I. köt. 15. old.*) Ennek a híradásnak a megértéséhez tudni kell azt is, hogy akkor a templom tornyos főbejárata a maival ellentétben kelet felé nézett. Továbbá, hogy az „ecclesia” latin szó jelentése ma „egyház” (hívők közössége), de a régi magyar nyelvben az „egy” jelzőnek „szent” értelme is volt; tehát „ecclesia – egyház – szent ház – temp-

lom (*A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, I. kötet, 724. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.*) (Vesd össze: „Egyházalja” helynévvel.) S talán a régi, meg a még régebbi, ősi templom is keletrebbre volt a mainál, körülbelül másfél templomhosszal. Ezt a feltevést, vagy talán tényre az igazolja, hogy régebbi képen, amely a Búros felől készült, látszik az, hogy éppen elkészült a mai templom. Mögötte azonban magas, torony nélküli épület figyelhető meg. Gyermekkoromban itt már semmi sem volt. Talán ez lehetett a régi templom. Ezt nem bonthatták le mindjárt az új építkezés megkezdésekor, hisz az istentiszteletek nem szünetelhetek az új templom építésének éve alatt sem.

Egy másik, 1308-as oklevélben pedig azt írják, hogy: „a templom előtt az említett úthoz tart (*a birtok határa – Piacsek L.*)...” („tendit ad viam memoratam ante eccliam...”). (*A Palásthyak, I. kötet 36. old.*) Vagyis előtte út – a bozókinak, később korponainak nevezett út – van, a templommal szemben pedig a kúria, amely csak az út túloldalán képzelhető el, mivel az említett út nyomvonalát megtartotta. E nyomvonalnál 1730 után történt némi áthelyezés épp a kastély miatt.

A középkori kőút, amelyen a távolsági forgalom zajlott, fölérve a domb legmagasabb pontjára, délnek tartva a legrövidebb lejtőn leereszkedett, majd egyenesen ment a pataknál lévő legközelebbi (a mai kis-sori) átkelő pontig. (Ugyanis a patakon szekérrel, lóval nem lehet akárhol átmenni.) Ezt a megállapítást igazolja, hogy:

1.) A legnépszerűbb és legegyszerűbb megoldás; márpedig a régi idők embere ezeket a megoldásokat alkalmazta;

2.) Ha a Kis-sor vonalát a kastély parkján át meghosszabbítjuk, pont a kastély út menti kapuja előtt éri el a régen is meglévő közutat;

3.) A már említett függőkertet utólag toldották meg. Ennek oka az lehetett, hogy a régi közút a tervezett park területén haladt át. A parképítésnek ezt az akadályát a földesúr úgy hárította el, hogy a Dombra felérő közutat kastélyának út menti kapuja

előtt megtörve, keletebbre térítette és a park sarkánál éles kanyarral fordította nyugatnak. Így értelmetlenné vált a kis-sori gázló használata, előnyösebb lett Kövecsnél keresztelni a patakot. Tehát elhárult a parképítés akadálya és a szabaddá vált területen pinceépítés utáni területfeltöltéssel kelet felé megtoldhatták a függőkerteket.

A kastély így vált a falu arculatának és a közút vonalának megváltoztatójává.

1978. április 17. Piacsek Lajos

MIKOR SZÚNHETETT MEG A PALÁSTHYAK PALÁSTI BIRTOKLÁSA?

Sokak által ismert, hogy a Palásthyak évszázadokon keresztül rendelkeztek birtokokkal a történelmi Hont vármegyében. Különösen két település, Keszihóc (a későbbi Dacsókeszi) és Palást az, ahol jelentősebb birtokrészek voltak a Palásthyak kezében. Kitüntetett jelentősége van Palásznak, hiszen a településtől „kaptuk” családunk nevét.

Napjainkban Paláston már egyetlen Palásthy nevű lakost sem találunk. Felmerül a kérdés, mikor veszítették el eleink Paláston birtokaikat?

Ha utánanézzünk, néhány másodlagos forrásban elég kusza képet kapunk.

Puskás Péter Kemencén élő helytörténész, aki sokat foglalkozik Hont vármegyével

és történelmével és több könyvet is írt, melyekben a Palásthyak is szerepelnek – „Boronkay Lajos Kossuth kormánybiztosa” című könyvében (Kemence, 2001) is említi a Palásthyakat. Az 59-60. oldalakon – hivatkozva egy 1835. évi Hont vármegyei birtokszerzési jegyzőkönyvre – írja, hogy Kalocsa Antal elcserélte a Pest megyei Tápiósáp és Boldogkóta községekben fekvő jószágrészeit Palásthy Viktor – a Palást község melletti – Kis- és Középtúr falui birtokaiért. Ezzel – írja Puskás lábjegyzetben – megszűnt a Palásthyak honti birtoklása.

Ennek ellentmond ugyanezen könyv 204. oldala, mely szerint Ullmann Móricz pesti nagykereskedő – akinek fia 1867-ben Szitányira magyarosította nevét – 1837-ben megvette Palásthy Ágostontól a család ősi birtokát és palásti kastélyát. Ezek szerint tehát még 1837-ig volt Palásthy birtok Hont megyében.

Zsilka László „Palástok palástja, Palócia végvára” (Palást Község Önkormányzata 1996) című könyvének 28. oldalán – hivatkozva Piacsek Lajos palásti tanító krónikájára – ezt írja: „a palásti Palásthyak utolsója, Gusztáv 1836-ban vesztette el őseinek mintegy 3000 kataszter hold birtokát...” (Vajon Gusztáv azonos a fentebb említett Ágostonnal? P.J.) Majd a továbbiakban: „amit Gusztáv elkezdett, Palásthy Viktor bevégezte, aki után 1844-től tíztizenöt évig Ullmann-Szitányiék birtokolták” Palástot.

Végül Palásthy Ferenc egykori belügyminisztériumi államtitkár kéziratban levő „A Bors-nemzetségbeli palásti és keszihóci PALÁSHY-család története” című munkája szerint (oldalszám sajnos nincs) Palásthy Ágoston és Viktor 1838-ban itteni birtokukat és lakóházukat eladják. Ők voltak az utolsó lakói a családnak Paláston. Palásthy Ferenc is említi a túri birtok elcserélését, de ő a dátumot 1841-re teszi.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy nemcsak a palásti Palásthy-kastély építésének időpontját nem ismerjük (valószínű 1730 és 1740 között épült), de a család palásti birtoklásának megszűntét is homály fedi.

Aki erről tud valami biztosat, a legközelebbi Palásthy újságban ismereteit ossza meg velünk!

Összeállította: Palásthy József

A Bors-nemzetségbeli palásti és keszihóci PALÁSTHY család története

A tanulmányt dr. Palásthy Ferenc állította össze Budapesten, 1972-ben gépírási formában. Fénymásolta a szerző fia, Palásthy András, Lusanne, 1997-ben. Számítógépes szövegszerkesztést végezte: Palásthy Lajos, Budapest, 1999.

Ezúttal a terjedelmes tanulmány bevezetőjét adjuk közre.

Előszó

A Palásthy család nemessége, származása, egykori vagyonszáma tradícióként öröklődött és élt a mi kis családi körünkben is éppúgy, ahogy ezt a család többi tagjainál is tapasztaltam. Gyermekkorom emlékeim közé nyúlnak vissza az erről először hallott beszélgetések. Nagyatyám topolyai házában gyakran egybegyűltek a család helybeli, óbecsei és törökbecsei idősebb tagjai és ott sorozatos tanácskozások folytak a „Palásthy juss” kikereséséről. Nagyatyám korai halála után testvérbátyja, Ferenc, akit a gondviselés hosszú élettel áldott meg és Óbecséről Palásthy Regina lettek ennek az ügynek leglelkesebb apostolai. Nekem is sokat beszéltek róla s nem szüntek meg buzdítani, hogy az ősi juszt ne hagyjam. Hát, íme, nem hagyjam.

Érdeklődésemnek azonban Palásthy Pál: Palásthyak c. háromkötetes munkája adott komolyabb lökést, amellyel hetedik gimnazista koromban Palásthy Regina ajándékozott meg. Még akkor átkutattam a topolyai anyakönyveket, hogy az ott élőket a könyvekben közölt családfába bekapcsoljam. Minthogy azonban a kísérlet megnyugtató eredményre nem vezetett, a könyveket lassan, de mégis fokozatosan tanulmányozni kezdtem. Eközben láttam, hogy az adatok hiányosak és sokszor hibásak is, majd pedig a kísérletképpen végzett első levéltári kutatások azt mutatták, hogy a közölt okmányok – talán hibás másolás vagy nyomdai szedés miatt – nem mindig megbízhatóak. Ezért elhatároztam, hogy a könyvek félretételével az összes eredeti forrásokat felkutatom és a vonatkozó okmányokat egész terjedelmükben lemásolom vagy feldolgozom. Nem tudtam, hogy milyen nagy fába vágtam a fejszét.

A világháború második évében, 1915-ben kezdtem meg a kutatást az Országos Levéltárral. Egymagában az ebben a levéltárban található hatalmas anyagnak a felkutatása és feldolgozása öt teljes esztendőig tartott a legkeményebb munka mellett is. Pedig ez volt még a munka kisebb és könnyebb része. Az Országos Levéltárban talált nyomok alapján ugyanis előttem volt az ország különböző részén, számos városban és helységben lévő mintegy 40 levéltárnak és legkevesebb 10 helység anyakönyveinek, továbbá a szakirodalomnak átkutatása és feldolgozása. Ez a hatalmas anyag azonban nem riasztott meg. És bár az ország területének megcsonkítása és az ezt követő zavaros idők igen nagy nehézség elé állítottak, mindamellett nem csüggedtem és a munkát a lehetőségig folytattam. Kitűzött célom elérésében azonban, hogy az összes levéltárat átkutassam és feldolgozzam, az újabb világháború kitörése és az ezzel kapcsolatos események megakadályoztak. Le kellett mondani a Felvidékre eső levéltárak átkutatásáról. Fájdalmasan érint ez azért, mert a család nagy része a Felvidéken élt s életüknek sok részlete került volna napvilágra az itteni levél-

tárak átkutatásával. Legfájdalmasabb azonban az, hogy a család törzsökös vármegyéjének: Hont vármegyének levéltárát is csak igen kis részben tudtam feldolgozni. Ettől eltekintve mégis úgy vélem, hogy hasznos munkát végeztem: a család állandóan pusztuló írásos emlékeinek legnagyobb részét – legalábbis szövegben – sikerült megmenteni az enyészettől egyrészt, másrészt pedig sikerült elegendő anyagot összegyűjteni a család múltjának kiderítéséhez, történetének megismeréséhez.

Úgy érzem, hogy nem cselekedtem volna helyesen, ha ezt a nagy fáradsággal és kitartó munkával, szorgalommal egybegyűjtött hatalmas anyagot, a család történetének hiteles bizonyítékát egyedül magamnak tartottam volna meg. A családnak, a család múltjának és történetének ismerete nemcsak nekem, de a család többi tagjainak is érdeke, sőt illő kötelessége is. (Kiemelés tőlem P. L.) Nekik szántam tehát elsősorban ezt a munkát; ismerjék meg családjuk történetét úgy, ahogy én is megismertem és ebből a megismerésből vonják le azokat a tanulságokat, amelyeket én is levontam.

Ezek az okmányok hiteles bizonyóságot tesznek arról, hogy a család ősei a legrégebb időtől a XIX. század közepéig az ország közéletében éppúgy mint társadalmi és gazdasági életében előkelő helyet foglaltak el. Könnyű felelni arra a kérdésre, hogy ezt minek köszönhették. Azok a közéleti tisztségek, amelyeket a legrégebb időktől kezdve úgyszólván apáról fiúra viseltek, igazolják azt, hogy koruk legmagasabb iskoláit végzett, tanult emberek voltak, az a körülmény pedig, hogy közülük sokan vezető tisztségeket viseltek, mutatja, hogy tehetség dolgában is megállották helyüket. Házastársaik koruk legjobb családjaiból kerültek ki, hasonlóképpen baráti körük és ismerőseik is, akikkel őket érintkezésben látjuk. Ez viszont azt bizonyítja, hogy társadalmilag is képzett, művelt emberek voltak. Mindezekhez járult helyes gazdasági érzékük. Takarékos, jó gazdának látjuk őket, akik tisztelik a családi hagyományokat, megbecsülik és erős kéz-

zel védik az ősi vagyont, s ebben, ha kell, az egész család összefog. Költekezést, tékozlást nemigen látunk részükről, csak szorgalmas munkát, amelynek gyümölcse az ősi vagyon szaporodása lett. Tudás és szorgalmas munka eredményezték tehát azt, hogy a család a tekintélyes birtokos családok között foglalhatott helyet. Íme, ez volt az ősök nagyságának titka!

ÜZENET A CSÁBRÁG VÖLGYÉBE

Írta Gyurcsó István

Jó így öszülön, tavasz idején
vitorlázni az emlékek vizén,
nézni a habot, mint a papírhajót
nézi a gyermek. Nézem a folyót,
a kis Csábrág vizet, a Korponát,
partján a hordalékot, a mohát,
a falut, Palástot. Ez itt maradt...
A vizet nézem itt a kert alatt.

Alvég, felvég: a két pólus között
sárba, porba, napfénybe öltözött
a Kissor, Tabány, Gárdony és a Domb.
Köszöntlek, köszönts, régi hársfalomb.
Köszönt az utca. Alig ismerem,
ki rám köszön, ki szembe jő velem,
alig bizony a lányok, cimborák
gonddal szegett öszülő homlokát.

...

És így öszülön, tavasz idején,
vitorlázunk az emlékek vizén,
és mint a gyermek a papírhajót,
nézzük a habot, nézzük a folyót.
Elfolyik a víz: Csábrág, Korpona.
Szidjuk az időt: olykor mostoha.
A gyümölcs érik. haj, faültetők,
másokra hagyjuk a szép jövőndőt.

Felnőtt nemzedék vagyunk, köszönöm.
Jó így öszülön, jó most az öröm..
Ifjúság. Szívünk. A szív gondra ért,
s az idő tett fejünkre ősz babért.

A vers írója annak idején útépítő volt, a Palást-Csábrág közötti műutat építették. Palást község népe jó szívvel volt iránta, ennek állított emléket ez a teljes terjedelmében 10 versszakból álló költemény.

ELHUNYT GYÖNGYÖSHALÁSZON PALÁSTHY MIKLÓSNÉ

Mély fájdalommal vettük a szomorú hírt, hogy a 2007-ben váratlanul meghalt vitéz Palásthy Miklós neje, született Tihanyi Gabriella (született Nagyrédén, 1930. április 20-án), aki Miklóssal 1961 májusában kötött házasságot, 2009. december 20-án elhunyt. Temetése a helyi temetőben volt december 28-án. Gyászolják fia, Zsolt, illetve annak felesége és kisleányuk.

Mint arról Zsolt beszámolt, már 2009 májusában súlyos állapotba került, különböző tünetek léptek fel, így mozgása megromlott, beszédképessége hanyatlott. Ekkor kórházba vitték, de ott jelentős javulást már nem tudtak elérni. Mint utólag megállapították, több kisebb agyvérzés érte, ez okozta a tüneteket. Ezután otthon ápolták két hónapig, majd ismét kórházba került. Sajnos állapotán nem tudtak javítani. Mivel 24 órás szakápolást igényelt, a család a közelben lévő mátraházi Idősek Otthonában helyezte el. Egészsége azonban tovább romlott, a végén már gyomorszondán át táplálták. Mint elmondta, nagyon szomorú volt látni a fokozatos leépülést.

Sokszor vett részt férjével a máriabesnyői találkozókra, melyekre mindig nagy lelkesedéssel készült. Mivel gyermekkorában gyermekbénulást (Heine–Medin-kór) kapott, ezért kissé bicegve járt, erről lehetett megismerni. Emlékét megőrizzük.

*

Csekő Mihály és Palásthy Katalin 1959. június 18-án kötöttek házasságot az

újhatvani római katolikus templomban. Ezt 50 évvel később megújították gyermekeik, unokáik és barátaik körében.

*

2009. július 14-én megszületett Palásthy Kristóf Imre, Palásthy Imre és Szönyeg Beáta nyolcadik gyermeke.

*

Palásthy Anna és Balogh Ákos esküvője 2010. július 3-án szombaton lesz a veszprémi Szent Mihály székesegyházban.

Imresszum

www.Palasthy.hu

A kiadvány szövegét összeállította: Palásthy Lajos 1538 Budapest, Pf. 519. info@kisgrafika.hu • Tördelés, sokszorosítás: • www.PalasthyBt.hu • Palásthy Imre

Várjuk továbbra is a családi eseményekről érdekességekről a híradásokat, valamint az érdeklődésre számot tartó cikkeket.

A lap megjelenik minden év május végén, a máriabesnyői nagy Palásthy-találkozóra. Az újság az interneten is elérhető: www.PalasthyBt.hu/palasthyak